

Les Ciències SOCIALS a l'ESO

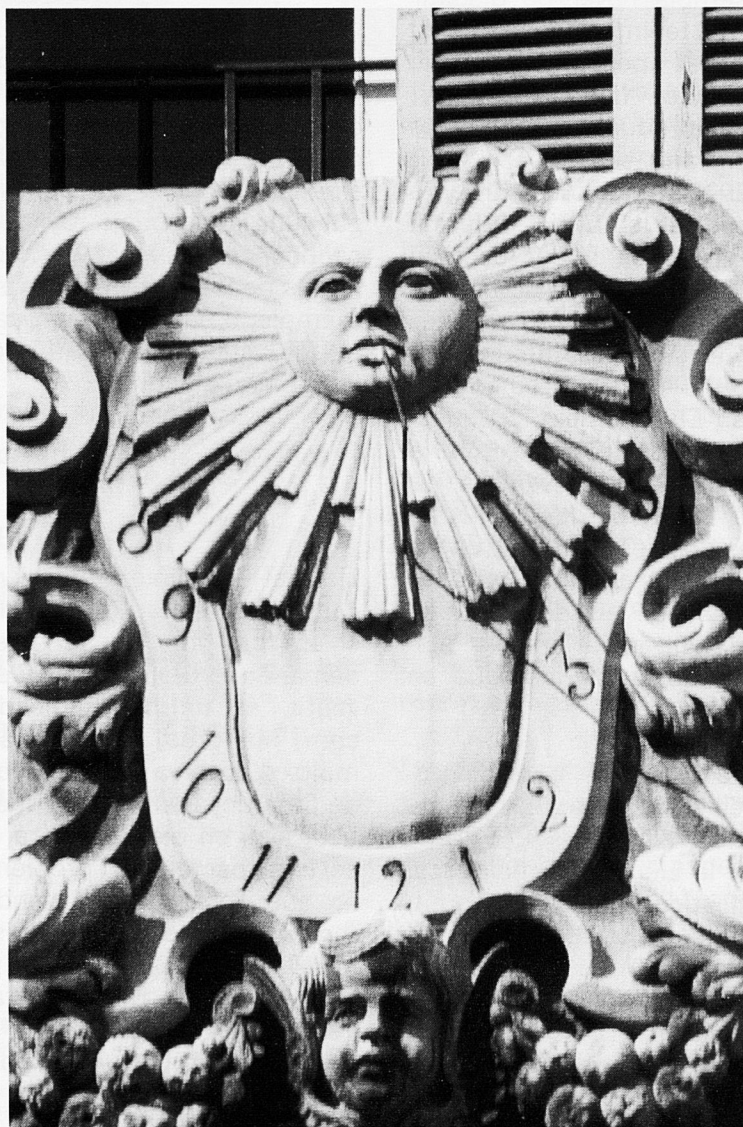
UN PROJECTE PER A LES BALEARS¹

Jaume Alzina i Mestre
IES Llorenç Garcias i Font

Algunes consideracions generals

L'aprovació, l'any 1990, de la Llei d'Ordenació General del Sistema Educatiu representa l'inici d'una sèrie de transformacions gairebé radicals que afecten tant l'estructura del propi sistema com la dinàmica dels processos d'ensenyament i aprenentatge. Posteriorment, el desplegament de la LOGSE va determinar la publicació del currículum de l'Educació Secundària Obligatoria en l'àmbit territorial de competència del MEC, fins ara d'obligada aplicació a les Illes Balears, l'única comunitat autònoma de l'estat espanyol amb llengua pròpia que no ha comptat fins ara, amb les competències educatives.

Conseqüentment, al currículum oficialment establert, es fixen tant els objectius i els principis metodològics generals de l'etapa, com els objectius, els continguts i els criteris d'avaluació corresponents a cada una de les àrees disciplinàries. Tots i cada un d'a-

quests elements s'entenen com a normatius i corresponen a l'anomenat primer nivell de concreció del currículum.

Malgrat tot, una de les característiques més significatives i innovadores del nou marc curricular rau, precisament, en el fet de determinar que es dotin els centres educatius d'autonomia suficient per adoptar i prendre decisions específiques per tal de concretar i complementar els paràmetres establerts al currículum oficial. Ens trobam, tanmateix, davant un currículum obert i flexible. Des de la redacció mateixa del Disseny Curricular Base (el DCB), i també des dels decrets posteriors que el desenvolupen i complementen, es fan afirmacions clares i rotundes en aquest sentit, tot considerant que, a partir dels referents normatius, cal determinar els ajustaments pertinents per tal de contextualitzar les propostes d'àmbit general a cada una de les diferents realitats educatives.

La llibertat curricular reconeguda als docents pren, alhora, un protagonisme desconegut, en contraposició a una tradició normativa i reglamentarista que, fins fa poc, ha definit la relació dels centres i dels equips docents amb les administracions educatives. Però l'esmentada llibertat curricular implica també uns nous reptes per als professors, sobretot a l'hora de dissenyar, coordinadament, tot el conjunt de referents documentals propis i característics de cada centre (ens referim, específicament als projectes curriculars d'etapa), és a dir, d'aquells instruments necessaris que, amb la finalitat d'assegurar la imprescindible coherència de la pràctica docent, configuren el perfil de les estratègies d'intervenció didàctica.

En última instància, l'aplicació de tots aquests plantejaments, i d'altres que aquí no s'exposen, obren el camí d'una renovació educativa que, en l'etapa de l'educació secundària, se'ns presenta plena de possibilitats, però també d'interrogants i de problemes. Perquè, l'experiència dels últims anys, en aquells

resultats acadèmics amenacen la continuïtat en l'aplicació de les mesures de renovació pedagògica.

Certament, ens podem trobar -si és que ja no hi estem immersos de ple- amb una situació paradoxalment incomprensible en la qual la implantació dels canvis es-

Es tracta de garantir, mitjançant el projecte o disseny curricular, la presència efectiva, real i equilibrada d'aquells elements que caracteritzen i distingeixen la nostra realitat social, cultural, històrica, geogràfica, natural o lingüística.

centres que han avançat l'aplicació de l'anomenada "reforma educativa", mostra, si més no, que l'administració educativa, mitjançant la improvisació que la caracteritza, no ha sabut donar una resposta satisfactòria a qüestions tan importants com la saturació de les aules, les escasses dotacions de recursos materials i didàctics o la planificació acurada de la xarxa de centres públics.

Al seu torn, es palesa la desorientació de molts dels docents, no només pel que fa al coneixement i la comprensió del conjunt de referents normatius que configuren la LOGSE, sinó també, i sobretot, a l'hora d'introduir i de materialitzar, en la pràctica educativa específica de cada una de les àrees disciplinàries, les propostes d'actuació i els suggeriments que la nova legislació estableix i normativitza. En d'altres, l'escepticisme vers les possibilitats del nou marc curricular o el desànim quant a l'efectivitat dels

estructurals i organitzatius (ens referim a qüestions tan importants com la generalització de l'educació fins als setze anys, la reordenació dels centres docents, l'elaboració de la documentació institucional, etc.) que afecten el conjunt del sistema educatiu, es faci, encara, en el marc d'uns plantejaments didàctics descontextualitzats de la realitat que, tot seguint la inèrcia dels esquemes i els hàbits tradicionals, donin prioritat quasi absoluta al discurs memorístic i repetitiu dels continguts estrictament conceptuals. Si és així, si els equips docents o els professors en general, no aconsegueixen perfilar noves estratègies de planificació i d'intervenció didàctica i pedagògica, necessàries per aconseguir les finalitats i els objectius que el sistema educatiu i la societat demanda, el fracàs de la reforma educativa està assegurat.

Per tot això, la formació i l'actualització del professorat, tant pel que fa a l'ordenació

general del sistema educatiu, com pel que es refereix, especialment, a la seqüenciació dels continguts disciplinaris, les programacions didàctiques i l'elaboració de les programacions d'aula s'esdevé inajornable i absolutament prioritària. Tanmateix, els camps d'actuació són diversos i complementaris i les iniciatives són competència tant de l'administració educativa que les ha de fomentar, difondre i donar suport, com dels equips docents que les han de materialitzar en la pràctica quotidiana.

L'Àrea de Ciències Socials, Geografia i Història a l'ESO

En el marc d'aquestes breus consideracions de caràcter general que acabam d'exposar, cal reafirmar el paper, certament important, que li correspon a l'àrea de Ciències Socials, Geografia i Història en la formació integral dels alumnes de secundària. Aquesta afirmació es posa de relleu no només per les característiques disciplinàries que li són pròpies (ampliades mitjançant la incorporació de noves disciplines com l'Antropologia, l'Economia, l'Ecologia, etc), sinó també per la connexió múltiple que es dona entre els objectius de l'àrea i els generals de l'ESO que, naturalment, no podem explicitar aquí.

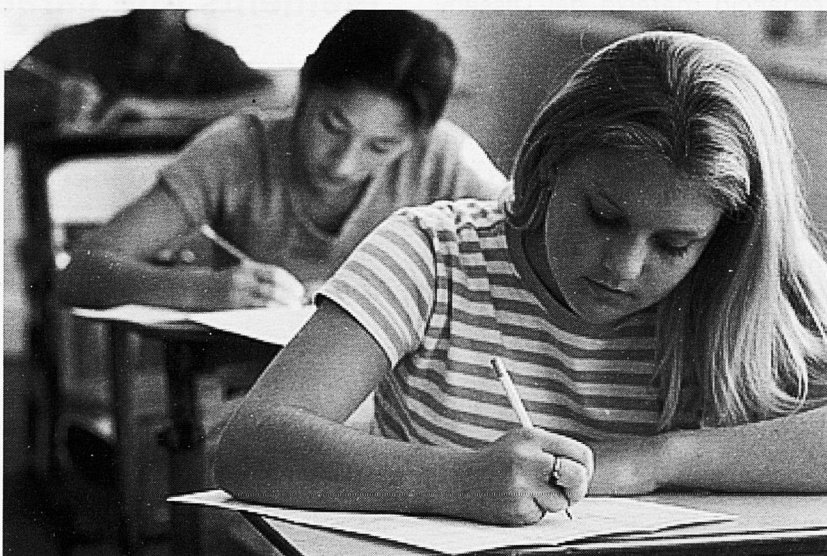
L'altra qüestió que es planteja, la que és objecte d'aquest article, és fonamenta a partir del següent interrogant: És necessari inserir en el currículum general de l'àrea de Ciències Socials d'aquells continguts que són específics de la Geografia i la Història de les illes Balears?. La resposta és, al nostre entendre, absolutament afirmativa. El currículum, entès com a guia i com a

instrument per orientar la pràctica pedagògica, no pot obviar, en la seva aplicació al context territorial de la nostra comunitat autònoma, aquest plantejament. I això per diverses raons, de molt distinta naturalesa:

Primer, perquè és funció del currículum evitar que es produeixi un buit, o una disfunció, en el desenvolupament i en l'aplicació pràctica dels continguts curriculars d'aquesta àrea disciplinària, en relació al tema que comentam. Es tracta, en definitiva,

professors, sembla, doncs, indiscutible.

Segon, perquè, com han apuntat d'altres autors més qualificats, tot atenent al paradigma emergent del constructivisme, el medi real i la informació que proporciona sobre els elements i els fenòmens tant socials com naturals, constitueix el referent primer a partir del qual els alumnes estructuraran bé que amb la interacció d'altres processos més complexos els seu propi sistema de valors individual. Tal vegada és per això que des del mateix

de garantir, mitjançant el projecte o disseny curricular, la presència efectiva, real i equilibrada d'aquells elements que caracteritzen i distingeixen la nostra realitat social, cultural, històrica, geogràfica, natural o lingüística, per quant és un fet constatable que, fins ara almenys, el tractament dels esmentats continguts ha assolit una minça dimensió en la immensa majoria de les programacions didàctiques. Si de cas, en aquells casos més favorables, s'inclouïa com un apèndix suplementari, o quasi anecdòtic, dels temes més generals. La utilitat i l'eficàcia d'aïtals adaptacions, com a instrument per orientar l'acció dels

currículum oficial s'estableix, com a una de les finalitats específiques de l'àrea de Ciències Socials, la de conèixer, comprendre i valorar críticament l'entorn pròxim com a punt de partida per assolir coneixements més generals.

Tercer, perquè la recuperació de la consciència nacional i de la memòria col·lectiva, la defensa de les senyes pròpies d'identitat, les que ens identifiquen i particularitzen com a poble i com a comunitat històrica, mai no serà possible si s'exclou la determinació i la ferma voluntat d'incorporar els continguts que afecten concretament el nostre àmbit territorial, amb l'objectiu no

solament de provocar, afavorir i facilitar, mitjançant l'ensenyament, llur comprensió i coneixement, sinó també amb la finalitat d'assolir d'altres coneixements més generals. Dit amb altres paraules, mai no es pot defensar ni valorar allò que no s'estima; i mai no es pot estimar allò que no es coneix.

Finalment, la responsabilitat més immediata en relació a la redacció d'un disseny curricular que tingui en compte tots aquests components, per aconseguir i afrontar amb èxit les funcions anteriors, correspon, naturalment, a les administracions educatives i, molt particularment, a les que depenen de l'administració autonòmica. Ara, amb el traspass immediat de les competències educatives, el Govern de les Illes Balears haurà de prendre, urgentment, les iniciatives pertinents (la redacció del currículum prescriptiu que inclogui les característiques específiques del nostre medi natural, social, cultural i lingüístic) per tal de donar resposta a unes demandes socioeducatives cada cop més inajornables.

La didàctica de la Geografia i la Història a les illes Balears: un problema no resolt

La incidència efectiva del currículum, com a element normativitzador, sobre la realitat escolar, depèn, però, d'un conjunt de variables molt diverses. De tots els components que configuren la metodologia de l'ensenyament ens interessa destacar, especialment, aquells d'aplicació didàctica que, en darrera instància, són els que possibiliten i faciliten l'execució efectiva del disseny curricular.

I, en aquest aspecte, el balanç del que fins ara s'ha treballat a casa nostra no és massa afortunat. Perquè, malgrat que, des de la dècada dels anys setanta, la recerca i la investi-

sèries estadístiques i gràfics, quadres-resum, organigrames, cronologies...), que facilitin la tasca dels docents els quals, a l'hora d'estructurar o d'organitzar les unitats didàc-

Mai no es pot defensar ni valorar allò que no s'estima; i mai no es pot estimar allò que no es coneix.

gació en el camp específic de la història i de la geografia de les illes Balears hagi avançat espectacularment, això no obstant, no ha ocorregut el mateix amb la traducció didàctica d'aquests coneixements científics. De fet, els treballs de didàctica ocupen una minsa dimensió en el conjunt de la bibliografia que, sobre aquestes disciplines, és a l'abast de qualsevol lector. Una anàlisi o relació del que s'ha publicat fins ara -que, per

tiques, el material d'aula, han de realitzar l'esforç, a vegades insalvable, d'haver de dedicar bona part del temps disponible a la recerca d'aquestes informacions.

Segurament aquestes mancances que acabam d'exposar, totes elles relacionades amb les escassa disponibilitat d'una bibliografia dedicada especialment a la didàctica de la geografia i de la història, aplicada al marc territorial de les illes Balears, obeeix a la conjunció d'una sèrie de factors condicionants, d'entre els quals interessa destacar els següents:

D'una banda, la poca atenció que fins ara han merescut les didàctiques específiques en els plans d'estudis universitaris d'ambdues disciplines. De fet, aquest ha de ser considerat un factor distorsionador i un entrebanc seriós, precisament pel paper que li correspon, al nostre entendre, a la institució acadèmica universitària que hauria de potenciar, canalitzar i orientar, no solament la investigació científica que li és inherent, sinó també d'altres línies d'investigació didàctica que, malgrat tot, tampoc no li són, o no ho haurien de ser, completament alienes.

De l'altra, cal esmentar l'absència gairebé total d'iniciati-

raons d'espai, no és possible realitzar a aquest article-exemplificaria ben clarament l'afirmació anterior.

Tampoc no existeixen, encara, suficients materials suplementaris, prèviament seleccionats (fonts documentals,

ves individuals que es plantejgin la preparació i la publicació de materials didàctics de forma més o menys regular i sistemàtica. Més difícil és, encara, localitzar equips estables que treballin en aquesta direcció. Esperem que el suport institucional pugui canalitzar i potenciar en el futur immediat els projectes i les propostes que es presentin.

Finalment, voldríem apuntar també les dificultats i als condicionants que representa el fet de no disposar d'un cos bibliogràfic actualitzat que, tot incloent les últimes aportacions de la investigació i la recerca pròpies d'aquestes disciplines, ofereixi una visió general i sistematitzada, comprensible i, alhora, científica de la història i la geografia de les illes Balears. Pensem que les condicions en què treballen els professors de primària o de secundària no afavoreixen gaire la consulta dels nombrosos articles i treballs d'investigació científica que han aparegut els últims anys, entre d'altres circumstàncies perquè es troben dispersos arreu de múltiples revistes especialitzades.

I, encara, una consideració final. En el context de les illes Balears, assistim a una "descompensació" del coneixement històric i geogràfic que, prioritàriament, s'ha centrat en l'illa de Mallorca en detriment de les illes menors. Certament, el referent de la majoria dels treballs d'investigació i de divulgació científica abasta exclusivament l'àmbit mallorquí i poques vegades adquireix una dimensió globalitzadora. Per això, les informacions disponibles sobre cada un dels territoris insulars són molt desiguals. El cas més favorable de Mallorca contrasta obertament amb el de les Pitiüses les quals, molt

sovint, són, o han estat, marginades dels projectes de recerca. Aquesta realitat, que una anàlisi detallada del material imprès demostra sens dubte, representa un inconvenient seriós a l'hora d'estructurar els plantejaments didàctics ja que es corre el perill de reproduir aquestes mancances (en alguns aspectes això és inevitable) i, sobretot, d'identificar el tot, el conjunt de l'arxipèlag, amb les característiques pròpies i específiques de només una de les parts.

Hom conclou, per això, que l'adaptació del disseny curricular al context i a la realitat sociocultural, històrica, natural, territorial i lingüística de les illes Balears, com a punt de partida, s'esdevé una qüestió absolutament prioritària i inexcusable. Però, cal no obli-

dar, tampoc, que l'eficàcia en l'aplicació d'aquesta documentació institucional resta condicionada per d'altres factors i, sobretot, per la possibilitat que els docents (i els alumnes) tinguin al seu abast un conjunt d'elements complementaris imprescindibles (un material didàctic acurat, versàtil i divers) que, en última instància, són els que han de possibilitar l'execució pràctica i realista del marc i del projecte curricular, prèviament establerts. □

1 Aquest article reproduïx, quasi íntegrament, els arguments que ja foren publicats per l'autor a la revista L'Arc, Quadern Informatiu de l'Institut de Ciències de l'Educació, Universitat de les Illes Balears, núm.1, juny del 1996, pp.41-43.

tecno broker

Corredoria d'Assegurances S.L.

Una assegurança intel·ligent

Una assegurança eficaç

**Productes comercialitzats
en exclusiva**

- Llar
- Subsidi
- Medicina privada

C/ Julià Àlvarez, 8 1r esq.
07004 Palma de Mallorca
Tel. 76 13 35 Fax 76 07 52